

Jože Hudales
KC IN Muzej Velenje

NOMEN EST OMEN

O imenih v Šaleški dolini od 16. do 19. stoletja*

Najbrž med tistimi, ki prebirate pričujoči članek, ni nikogar, ki bi si kdaj ne zaželel, da bi se vrnil stoletje ali več nazaj in malo pokukal v življenje svojih prednikov. Čeprav to zaenkrat s časovnim strojem še ni mogoče, nam nekateri zgodovinski viri z malo domišljije vendarle omogočajo skorajda "osebno znanstvo" z mnogimi ljudmi, ki so živeli tod stoletja pred nami. Tu mislimo na urbarje in matične knjige, ki nam odkrivajo, kdo so bili naši predniki, kako so se imenovali, kdaj so bili rojeni, kdaj so se poročili ali umrli ipd. Tako lahko skozi tovrstne vire le uzremo konkretne ljudi z imeni in deloma tudi že priimki, uzremo njihove radosti, bolezní in tragedije. Tokrat pogledjmo predvsem, kdo so bili ti naši predniki in kako so se imenovali.

Star latinski pregovor pravi *Nomen est omen*, kar pomeni, da je ime vse; v imenu se zrcali usoda ljudi, ki ga nosijo. Kasneje, zlasti pa v časih, o katerih pišemo, je ime pomenilo vsaj vero v to, da bo ime določilo otrokovo usodo ali poudarilo lastnost, ki jo zaznamuje. Razlogi so bili najrazličnejši, bodisi povezani z družinsko tradicijo, po kateri so npr. prvorojenci v družini dobili ime očeta ali deda, bodisi da so ime poiskali med sočasnimi vladarji ali pri drugih osebah iz sorodstva ali sosesčine, ki so bili otrokovim staršem vzorni ipd. Nagibi, ki so ob krstu naših prednikov botrovali temu ali onemu imenu, so čestokrat neznani. Iz urbarjev naprimer, kjer so navedeni le priimki in imena oseb, zavezaníh odmerjeni dajatvi, tega podatka ni mogoče ugotoviti. Nekaj več možnosti za ugotavljanje vzrokov nam dajejo matične knjige, ki smo jih analizirali za župnijo Velenje od leta 1784 do 1899.

(*) Članek *O imenih v Šaleški dolini* je nastal ob intenzivnem proučevanju matičnih knjig župnije Velenje v 19. stoletju. Vključen je kratek pregled osebnih imen v nekaterih urbarjih, ki se nanašajo na prebivalce vzhodnega dela Šaleške doline, časovno pa sežejo v čas od leta 1480 do 1600. Študija (glede na zanimanje in strokovno izobrazbo avtorja) poudarja sociološko oz. antropološko stran problema, prav tako nujno jezikoslovno analizo imen pa večinoma opušča.

Iz obeh virov je nastala zanimiva dokumentacija o spreminjanju "mode" dajanja imen v preteklih stoletjih, vendar pridobljeni rezultati še zdaleč niso popolni. Zagotovo pa so dovolj zanimivi kot gradivo, ki ga v slovenskem prostoru ne premoremo veliko.

(Moška) krstna imena v 16. stoletju

Že na prvi pogled nam zbrani in obdelani podatki povedo, da se je izbira imen, ki so jih nosili naši predniki pred štirimi oz. petimi stoletji, do danes močno spreminjala. Bera imen, ki so jih nekoč namenili svojim potomcem, je bila veliko skromnejša od množice imen, ki jih danes izbiramo svojim otrokom. Danes namreč poznamo na Slovenskem več tisoč inčim različnih moških in ženskih imen, medtem ko so več kot 300 moškim (podložnikom) v obdobju 1480-1600 v vzhodnem delu Šaleške doline^{*(1)} znali nadeti le 51 imen.

Res pa je, da so med temi imeni mnoga že pozabljena, čeravno so lepa in povsem domače zvaneča. Namerno nisem zapisal *slovenska*, kajti imena slovenska res niso bila; glede na možnost izbire skoraj 400 znanih slovanskih imen med zapisanimi ne najdemo niti enega, kar je dokaz več, da so jih do 15. stoletja že docela izrinila tuja imena. Izjema je morda ime *Vidt am Seel*, podložnik ekenštajnskega gospostva iz Sel pri Šaleku (1542), ki bi ga lahko razložili iz slovenskega korena *vit*, kar pomeni "vladar, mogočen, vladajoč", hkrati pa tudi iz germanske besede *wid*, ki pomeni *gozd*, ali iz latinskega imena *Vitus*, kar pomeni *življenje*.^{*(2)} Neglede na ta osamljen primer pa so slovanska imena tudi v tem delu Šaleške doline do začetka 16. stoletja nadomeščala imena, ki izhajajo iz stare hebrejske tradicije in jih je nekaj več kot četrtnina (27,5 %), ali pa so iz nekoliko mlajše grške (23,5 %) in latinske tradicije. Slednjih je največ (29,4 %). Najmanj imen izhaja iz germanske tradicije, le 5 %. Danes je med stotimi najpogostejšimi imeni

(1) Imena so povzeta po urbarjih gospostva Ekenštajn iz leta 1480 in 1542, gospostva Turn iz leta 1542, po urbarju župnije sv. Jurija v Škalah iz leta 1510, urbarju p. c. sv. Matere Božje v Velenju iz leta 1542 in 1600 ter urbarju gospostva Velenje iz leta 1592; objavljeno v: Ignatz Orožen, *Das Dekanat Schalltal ...* (1884, str. 59, 103, 152, 155, 166, 234 in 262);

(2) Janez Keber, *Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem* (Celje, 1988), 15 in 384.

približno četrtnina slovanskih, petina hebrejskih ter petina grških; nekaj več kot desetina je latinskih in nekoliko manj germanskih.*⁽³⁾

V 16. stoletju je največ moških (več kot vsak tretji, tj. 34,6 %) nosilo krstna imena grškega izvora. Najpogostejše ime je bilo *Jurij*, saj je skoraj vsak deseti (9,1 %) podložnik tega dela Šaleške doline v 16. stoletju slišal na to ime, ki so ga običajno zapisali po slovensko *Juri* ali *Jury* in ne v latinizirani obliki *Georgius*, kakor je prišlo v navado kasneje. Glede na to, da besedni koren v grščini pomeni "kmet", je bila pogostnost tega imena pomenljiva, čeprav je malo verjetno, da bi naši predniki pomen te besede v resnici poznali. Bolj verjetno je vplivnejše dejstvo, da je bil *Sand Georgi* - *St. Jorgen* zavetnik škalske cerkve, tedaj najpomembnejše cerkve v Šaleški dolini. Tudi med podložniki turnskega gospostva v Škalah je bilo tisti čas veliko Jurijev (11,1 %). Druga dokaj pogosta imena grškega izvora so bila *Gregor* - v pomenu "buden, živ" (7 %), *Andrej* - "možat, pogumen" (6,4 %), *Boštjan* - "častitljivi" (2,7 %), *Štefan* - "venčani, kronani" (2,6 %) itd.

Skoraj prav tako pogosta so bila med krstnimi imeni tista, ki so hebrejskega izvora (31,9 %). Najpogostejša so bila *Matej*, *Matevž*, *Matija* in *Matjaž*, ki vsa izvirajo iz imena *Matitjahu*, kar pravzaprav pomeni hebrejskega *Božidarja*; to ime je nosilo 8,9 % moških. Dokaj pogosta imena so bila tudi *Mihael* - "kdor je kakor Bog", *Tomaž* - "dvojček" ali *Jakob* (3,7 %). Hebrejska moška imena iz stare zaveze *David*, *Adam*, *Abraham*, *Benjamin*, *Danijel* itd., ki so bila dokaj priljubljena v času protestantizma (torej ravno v obravnavanem času), se z izjemo enega samega Adama v urbarjih (za naš primer) sploh niso pojavila.

Izvorno latinska imena, ki so bila sicer najštevilnejša, je nosilo nekaj več kot četrtnina moških. Najpogostejši je bil *Primož* - "prvi, najboljši", pogosta imena pa so bila tudi *Lovro* - "iz mesta *Laurentius*", *Pavle* - "majhen" in *Martin*. Najredkejša so bila imena, ki izhajajo iz germanskega sveta. Predstavljajo le 15,7 % vseh imen, ki so jih ob krstu dajali fantom, toda nosil jih je le vsak dvajseti prebivalec obravnavanega predela Šaleške doline. Najpogostejši imeni sta bili *Ruprecht* - "bleščeč, slaven"

(3) Prav tam, n. d., 29-38.

(1,3 %) in Ulrik - "dedni knez" (1,0 %).*(4)

V urbarjih bi lahko iskali različne lokalne različice, vendar zaradi premajhnega vzorca oseb (vseh 311) ne bi bile smiselne. Zanimiv je vpogled (urbarji za leto 1598 in 1600), kako je na izbiro imen vplival tridentinski koncil (1545-1563), po katerem je Cerkev dobila izključno razsodniško vlogo pri izbiri in dajanju krstnih imen po zelo ozkem seznamu "primernih" svetnikov in svetnic.

Tabela 1: *Najpogostejša moška krstna imena do leta 1542 in okrog leta 1600*

Ime	Najpogostejše oblike zapisa	do leta 1542 % delež	leta 1598 in 1600 % delež
Jurij	Juri/Jury	10.6	5.9
Gregor	Gregor	6.9	8.8
Matej	Mathe/Mathey	5.6	4.7
Primož	Primus	5.6	4.4
Andrej	Andre/Andrey	4.6	13.3
Mihael	Michel/Michael	4.2	5.9
Martin	Martin	4.2	3.3
Pavle	Paul/Paule	3.7	3.7
Lovro	Laure/Laurenc	3.7	3.7
Jakob	Jacob/Jakob	3.2	5.9
Matevž	Matheush/Matheus	0.5	8.8
Tomaž	Thomash/Thomas	2.8	7.4
Boštjan	Bastian/Wastian	1.4	5.9
Marko	Marko/Marco	1.4	5.9
Štefan	Stefan	1.4	5.9
Skupaj delež:		59.8	89.8
Število ostalih imen:		28	18

Razlika je seveda dokaj očitna, saj se je že nekaj desetletij po koncilu izbor imen bistveno zožil: med 200 podložniki do

(4) Prav tam.

leta 1452 zasledimo 43 različnih imen, po urbarjih leta 1598 in 1600 pa je med dobro stotnijo le še 33 različnih imen.

Še bolj pomenljiv je podatek, da je v obdobju do tri-dentinskega koncila deset najpogostejših imen nosila skoraj polovica (47 %) vseh podložnikov, ostalih 33 imen pa si je razdelila preostala polovica moških prebivalcev⁽⁵⁾ tega dela Doline. Dobrega pol stoletja kasneje je bil preobrat dramatičen; kar tri četrtine moških je nosila (istih!) deset imen, zgolj vsak četrti pa je z enim izmed preostalih 23 imen lahko računal na malce bolj izraženo individualnost.

Sodeč po imenih, navedenih v tabeli 1, in najpogostejših oblikah njihovega zapisovanja v urbarje, lahko sklepamo, da gre zvečine za slovenizirane izpeljanke grških in latinskih imen. Ta imena so postala naša kulturna tradicija in dediščina v neposrednem pomenu besede. Izjema so germanska imena, zapisana v povsem nemških oblikah. Razlog je najverjetneje to, da so jih zapisovali nemški pisarji. Prehitri zaključki, da gre v teh primerih morda za priseljene nemške podložnike, niso pravilni, saj priimki *Oswald Kothenschekkh*, *Ulreich Sabukelnikh*, *Ruprecht Weternik* idr. tega ne potrjujejo.

Žal na osnovi podatkov iz urbarjev ne moremo reči ničesar o imenih žensk. Njihov pravni položaj je bil očitno takšen, da so le redke med njimi kot vdove lahko prevzele hišno gospodarstvo po svojem umrlem možu. Med nekaj več kot 300 podložniki, ki jih za analizo vključuje pričujoči prikaz, se v najstarejših urbarjih (iz leta 1480 in 1510) ženska imena sploh ne omenjajo. V urbarjih iz leta 1542 je navedenih med 140 podložniki le pet žensk. Štiri med njimi so bile vdove; med njimi sta dve navedeni le poimensko in brez priimka (*Spete Wittib*, *Kina Wittib*), dvema pa grajski pisarji niso priznali niti pravice do imena in so jih poimenovali opisno: *Martinova vdova* in *Savinekova(?) vdova* (*Martin Witib*, *Witib am Sauenkovikh*). Samo podložnica škalskega Turna *Margerite Schurscha* (morda Suša ali Žuža) je bila vpisana z imenom in priimkom. V urbarju iz leta 1598 in 1600 se ravno tako pojavita samo dve ženski, in sicer Neža Cvikl iz Stare vasi in Špela Martinc iz Velenja (*Nesha Zwikl*, *Spella Martinzin*). O razširjenosti ženskih imen v tem času torej ni mogoče reči ničesar tehtnega.

(5) Tu je treba upoštevati, da ne gre za listo vseh prebivalcev, ki so v tem času živeli, saj urbarji navajajo le hišne gospodarje.

Krstna imena v 19. stoletju

Podobno kot je bilo 16. stoletje očitno prelomno v pogledu poenotenja in zmanjševanja števila "primernih" krstnih imen, je bilo prelomno tudi 19. stoletje. V prvi polovici 19. st. so naši predniki v velenjski kmečki okolici⁽⁶⁾ še "priznavali" 35 moških in 30 ženskih imen. Število imen je torej ostalo ozko omejeno, kot jih je začrtal tridentinski koncil v drugi polovici 16. stoletja. Celo v Velenju, ki je bilo vendarle urbano naselje z dokaj živahnim priseljevanjem iz drugih okolij, v tem času ne najdemo več kot 52 različnih moških in 36 ženskih imen. Če pa v Velenju odštejemo 18 moških in 12 ženskih dvojnih oz. trojnih imen, ki so tedaj postajala modna, smo v pogledu izbire imen tudi tu soočeni s pravo revščino (pri moških in ženskah dejansko bilo samo okrog 30 različnih imen).

Tabela 2: *Najpogostejša moška in ženska krstna imena v prvi polovici 19. stoletja*

imena	ženske		imena	moški	
	okolica	Velenje		okolica	Velenje
Marija	30.9	27.7	Jožef	10.8	19.5
Neža	8.1	1.1	Franc	10.8	14.0
Helena	7.2	2.8	Ivan	9.2	10.9
Gertruda	6.9	2.6	Jurij	8.9	4.3
Ana	6.1	11.7	Anton	8.6	6.7
Elizabeta	4.6	3.4	Matevž	7.8	2.4
Uršula	4.3	2.8	Martin	7.3	3.1
Margareta	4.1	2.3	Jakob	5.7	1.8
Terezija	3.8	9.0	Paul	4.4	0.6
Katarina	3.5	0.6	Valentin	4.1	1.2
Frančiška	2.3	6.2	Gregor	2.0	2.4
Jožefa	3.2	8.5	Alojz	-	2.4
Skupaj:	85.0	78.7		79.8	69.3
Skupaj imen:	30	36		35	52

(6) Upoštevanih je bilo 761 otrok (346 žensk in 315 moških) iz naselij Spodnji in Zgornji Šalek ter Šmartinske Cirkovce, krščenih v letih 1784-1849 v župnijski cerkvi sv. Martina, ter 341 otrok iz Velenja (177 žensk in 164 moških), krščenih v tem obdobju v dekanjski cerkvi sv. Jurija, kamor je do leta 1858 spadalo Velenje.

Neglede na ozko izbiro imen lahko v tabeli 2 hkrati vidimo že prve odmike od prakse, ki jo za prvo polovico 19. stoletja opisal Fran Levstik v svojem *Popotovanje od Litije do Čateža* (1858) takole: »Ne bom pozabil, kako je bil pobožni kmet v Laščah razkačen, ko je hotela njegova ženica sina krstiti za Silvestra, ker je bil ravno starega leta rojen. - "Kaj", pravi mož, "ali se ne bojiš, da bi te Bog udaril zavaljo tvojega napuha? Ni v pratiki dovolj ponižnih imen, ki so med nami v navadi? Dokler bo meni mezinec gibal na moji roki, tako dolgo - dobro si zapomni, ne boš ti krstila otrok po svoji glavi, ne! Jurij naj mu bo ime!" In tako se je tudi zgodilo.«^{*(7)}

V Velenju se je v tem času že povečalo število moških in žensk, ki so ob krstu dobili manj običajna imena, medtem ko so se v okolici Velenja še vedno izogibali dajanju manj uveljavljenih imen. Sicer pa velikih razlik med mestom (trgom) in podeželjem v priljubljenosti imen ni zaznati, zlasti ne pri moških imenih, saj med petimi najbolj pogostimi imeni v Velenju in njegovi kmečki okolici najdemo ista imena; *Jožef, Franc, Ivan, Jurij in Anton*. V kmečki okolici je teh pet imen nosila skoraj polovica vseh krščenih dečkov, v Velenju pa celo nekaj več (55,4 %).

V primerjavi z najbolj priljubljenimi imeni v 16. stoletju vendarle zaznamo večje premike; ne po številu "primernih" imen, pač pa v pogostosti nekaterih izmed njih. Od najpogostejših imen 16. stoletja je visoko priljubljenost obdržal le *Jurij*, vsa druga imena tistega časa so postala redkejša ali pa so skoraj izginila. Visoko so se povzpela nova imena: *Jožef, Franc in Anton*, ki še danes med moškimi imeni zavzemajo prva tri mesta.^{*(8)}

Ime *Anton* izhaja iz latinskega rodovnega imena *Antonius*, le-to pa verjetno iz etruščanskega imena *Anto* (neugotovljenega pomena); našim prednikom je postalo priljubljeno preko imen svetnikov Antona Puščavnika (goduje 17. januarja) in Antona Padovanskega (13. junija). - Ime *Franc* je bilo v

(7) Odlomek je povzet po že cit. delu Janeza Kebra, gl. op. 2, 17-18.

(8) *Op. urednika*. Med tremi najbolj pogostimi moškimi imeni v občini Velenje si po zadnjih statističnih podatkih (stanje 31. VII. 1994; skupno št. prebivalcev: 42344, moških oseb: 20878) sledijo naslednja imena: *Franc* (834), *Ivan* (812) in *Jožef* (576). Sledi ime *Anton* (557). - Prim. demografski pregled v pričajučem zborniku.

matičnih knjigah iz prve polovice 19. stoletja vedno zapisano v latinski obliki - *Franciscus*. To ime izhaja iz latinskega izraza za pripadnika germanskega plemena Frankov. Vsesplošni priljubljenosti tega imena je v tem času - poleg svetnikov Frančiška Ksaverija (3. decembra) in Frančiška Saleškega (24. januarja) - zagotovo veliko doprinesel tudi tedanji avstrijski cesar Franc. - Ime *Jožef* je bilo v krstnih knjigah zapisano skoraj izključno v obliki *Josephus*, sicer pa izhaja iz hebrejščine in pomeni "*naj Bog doda potomstvo*". Ime je postalo pogostejše dokaj pozno, saj je postal god sv. Jožefa (19. marec) zapovedan cerkveni praznik šele v 17. stoletju.^{*(9)}

Pri ženskih krstnih imenih opazimo v primerjavi med trgom in vasjo nekaj več razlik. Ime *Marija* so sicer ob krstu prisodili skorajda vsaki tretji rojeni deklici v trgu (27.7 % vseh krščenih deklet) in na podeželju (30.9 %). Ime je latinska oblika hebrejskega imena *Mirijam*, za njen izvor pa obstaja kar 60 različnih razlag. Podobno kot pri Jožefu je tudi ime *Marija* postalo priljubljeno in razširjeno dokaj pozno; dolgo je namreč veljalo za tako sveto, da so ga lahko uporabljale le kraljevske ali plemiške osebe.

Poleg Marije so bila v prvi polovici 19. stoletja na podeželju zelo priljubljena še nekatera imena: *Neža*, *Helena* in *Gertraud*. - *Neža* je v krstnih knjigah vedno zapisana kot *Agnes* in izvira iz grščine, kjer pomeni "*čista, nedolžna*", ali pa iz latinskega *agnus* - *jagnje*. - Tudi *Helena* izvira iz grščine in pomeni "*sijajna, bleščeča*"; v grški mitologiji je namreč predstavljala pralik ženske lepote. - *Gertrude* - *Jere* so v matičnih knjigah tega časa redno zapisovali kot *Gertraud*, kar izhaja iz zloženega germanskega imena s pomeni "*zvesto, ljubo, kopje*".

V Velenju so bila vsa tri navedena ženska imena zelo redka, zato pa tisti čas toliko bolj razširjena *Ana*, *Terezija*, *Jožefa* in *Frančiška*. - *Ana*, podobno kot *Jožefa*, izhaja iz hebrejske tradicije, iz svetopisemskega imena *Hannah* v pomenu "*ljubkost, milost*". - *Terezija* je ime grškega izvora in pomeni *lov*, *divjačino* ali pa morda *obrambo*. Glede na to, da so ta ženska imena še dandanes najpogostejša, lahko današnjo strukturo ženskih imen sledimo v urbana okolja (trška in mestna) prve polovice 19. stoletja. Med današnjimi pet-

(9) Gl. op. 2, str. 110, 181-182, 223-225.

najstimi najpogostejšimi imeni (moškimi in ženskami) so *Marije, Ane, Frančiške, Jožefe, Terezije in Antonije*.^{*(10)}

Tabela 3: *Najpogostejša ženska krstna imena v drugi polovici 19. stoletja*

Okolica		Velenje	
ženska imena	delež v %	ženska imena	delež v %
Marija	27,2	Marija	18,5
Frančiška	10,7	Frančiška	6,5
Ana	7,1	Cecilija	3,8
Jožefa	5,8	Ivana	3,8
Antonija	5,4	Pavla	3,3
Ivana	5,4	Ana	2,2
Terezija	4,5	Alojzija	2,2
Cecilija	4,0	Jožefa	2,2
Gertruda	2,7	Marija Ana	2,2
Alojzija	2,7	Terezija	2,2
Skupaj:	75,4		47,3
Skupaj imen:	38		90

V drugi polovici 19. stoletja so se še danes najpogostejša ženska imena uveljavljala tudi na podeželju in ostala množično prisotna (v enakem zaporedju pogostnosti) še sedaj. V samem Velenju pa se je poleg slednjega izvršila prava revolucija k individualizaciji krstnega imena. Nositi ime, ki je redko ali manj uveljavljeno, ni bil več noben greh in sramota, pač pa je to pomenilo svojevrstno modnost oz. modernost. Deset najpogostejših imen je v Velenju ob krstu dobila le še slaba polovica vseh deklet in žena in 55,3 % dečkov. Pa še eno novost opazimo med krstnimi imeni v Velenju: prvič je dekliških imen bistveno več kot fantovskih oz. moških.

(10) Gl. op. 2, str. 15, 269-276, 194-195, 218, 105-106. Prim. op. 8 in demografski pregled v tem zborniku.